

הקדמה

חמשת חומשי התורה מכוננים במובנים רבים את הבסיס לקיומו של עם ישראל, לפחות החל משלהי ימי הבית השני, אז הם כונו בפשטות 'התורה'. עם השנים התפתחה בעולם היהודי פרשנות עצומה בהיקפה סביב התורה, שראשיתה כבר בספרים החיצונים מתקופת הבית השני, והמשכה בספרות חז"ל ולאחריה בספריהם של חכמי ישראל שבכל דור ודור. אלא בעוד שהספרים החיצונים התייחסו לתורה בחופשיות יחסית (וכפי שהיה נהוג עוד בתקופת המקרא), הרי שניתן לומר בהכללה כי מתקופת חז"ל ואילך קיבל על עצמו עולם הפרשנות היהודי שתי הנחות יסוד שאין להרהר אחריהן:

הראשונה היא שהנוסח שעמד בפני חז"ל (על השינויים הלא מעטים שעדיין רווחו בו לעומת הנוסח 'שלנו') הוא נוסח התורה המקורי שכתב משה; והשנייה היא, שכל פרשיות התורה, על סיפוריהן וחוקיהן, נכתבו על ידי משה אי-אז בין מעמד הר סיני לבין מותו של משה על סף הארץ המובטחת (הנחה שבתורה עצמה אין לה רמז).

כידוע לכל, על שתי הנחות יסוד אלו קמו עוררין במהלך הדורות, מקצתם בידי חכמי ישראל עצמם, ורובם בידי חכמים אחרים, בין שהם בני ברית ובין שאינם בני ברית: מחד הראו חוקרי הנוסח כי נוסח המסורה עצמו אינו אחד ומכיל כמה תתי נוסחים שונים, כפי שניתן לראות אפילו בספרות חז"ל; בנוסף, מתברר כי לצד נוסח (י) המסורה התקיימו כמה טיפוסי נוסח שונים, כך שספק אם ניתן כלל לדבר על נוסח 'מקורי' מימי משה (על תחום זה, המכונה 'ביקורת נמוכה', ראו בנספח א). מאידך הראו חוקרי המקרא כי יהא זה מאוד לא סביר לייחס את כל התורה כולה לימי משה – כפי שברור מהתורה עצמה וכפי שכבר רמזו חז"ל וכמה מחכמי ישראל. לא זו אף זו, אלא שניתן למצוא בתורה כמה מקורות שונים ומובחנים, אותם ניתן לשייך בדרך של השערה והיקש לאסכולות היסטוריות שונות בתולדות עם ישראל המקראי (על תחום זה, המכונה 'ביקורת גבוהה', ראו בנספח ב).

בשל הנימה השלילית ואף הנוצרית שנלוותה לעתים לחלק ממחקרים אלו, רובו של ציבור לומדי התורה הדיר מהם הנאה, כשהוא תומך יתדותיו באותו עולם פרשנות יהודי על הנחות היסוד שלו. כתוצאה מכך נתעלמו מן העין כמה וכמה תובנות מרתקות ומחכימות שעשויות היו לשפוך אור על כמה וכמה פסוקים סתומים ופרשיות חידתיות שבתורה, שניתן לומר בזהירות כי נותרו ללא מענה גם אחרי אלפיים שנות פרשנות.

מהדורות 'תורה בְּרוּחַ'

מהדורה זו של החומש היא חסרת תקדים בנסיונה לתת מענה לחוסר הניכר בפירוש פשט 'אמיתי', כלומר – כזה שאינו נדרש "לעוות עלינו את הכתובים" (ספרי דברים א, יט) כדי להתאימם להנחות יסוד שגויות, וכזה המתיימר לפרש את הכתוב בהתאם לכוונת כותביו המקוריים, פסוק אחרי פסוק.

כדי להגשים את המטרה הזו מבלי להפוך לספר עיון התלוש מהקשרו, המהדורה עוצבה כך שתשמור על המבנה המסורתי של 'חומש', לצד תוספות ייחודיות למהדורה: — **תשתית הנוסח:** זו מבוססת על נוסח המסורה (כ"י לנינגרד, בתיקוני ניקוד קלים) תוך שמירת החלוקה לפרשות לפי המסורת והחלוקה לפרקים המקובלת בעולם. השינוי המהותי לעומת מהדורות חומש מקובלות הוא חלוקה ל'פרשיות' (=יחידות משנה בפרק) שנועדה לתת לקורא "רווח להתבונן בין פרשה לפרשה" (ספרא א, ט) לצד חלוקה לפסקאות על ידי ירידת שורה, בתוך הפרשיות עצמן.

— **הערות הנוסח:** הצגתי אך ורק הערות נוסח שנראו לי חשובות (+**תוספת**, **תיקון**, **מחיקה**), באמצעות כוכבית בגוף הטקסט המפנה לשולי העמוד. פירוט מלא של ההערות מוצג בסוף הספר. באופן מעט מפתיע מצאתי מעין תקדים לכך דווקא בדברי הרבי מליובאוויטש באיגרותיו (אגרות קודש כג, ח'תשפה) שעסקה במהדורה מדעית של נוסח המקרא:

...אין כוונתי במכתבי זה לשלול כל הענין של השוואת כתבי יד וכולי, ואדרבה - אלא שלא לנגוע בהפנים, שישאר בנוסח המקובל דוקא, ורק בהערות ובמבוא וכיו"ב יבואו שנויי הנוסחאות, ואדרבה כל המאריך ומפרט בהם הרי זה משובח...

— **החלוקה למקורות:** החלוקה למקורות נעשתה באמצעות שינוי בגופן הטקסט ובצבעו (**ס"י**, **ס"א**, **ס"כ**, **הערות עורך**), כך שניתן לעמוד על רצפי המקורות ברפרוף עוד לפני קריאת הביאור. בסוף הספר הצגתי דוגמאות לחלוקה רציפה למקורות של פרשיות נבחרות, מקור לצד מקור.

יש להדגיש כי החלוקה למקורות אינה 'תורה למשה מסיני' אלא מהווה הכרעה שלי בין ההצעות השונות שהוצעו במחקר לצד הצעות מקוריות שלי – והכל מתוך כוונה לסייע בביאור המקראות מבלי להיצמד לשיטה זו או אחרת דווקא.

— **הביאור:** לב המהדורה הוא הביאור הרציף לפי ה'פרשיות' (ראו לעיל). הביאור כולל הקדמה קצרה לכל פרשיה ובה תמצית של הפרשיה בהקשרה לצד הסבר קצר על החלוקה למקורות היכן שנדרש, ולאחריה ביאור תמציתי לקשיים העולים מן הפסוקים. הביאור מנצל הן את הערות הנוסח והן את החלוקה למקורות כדי לפתור קשיים בסיסיים, לצד פירושים ענייניים שאינם תלויים בנוסח או במקור, רובם מרחבי עולם פרשנות המקרא ומיעוטם חידושים משלי.

אופי המהדורה

מבחינה טכנית, מהדורה זו אינה מתיימרת להיות מדעית במובן כלשהו, לא בתחום הנוסח ולא בתחום המקורות, אלא כלי עזר נוח לקריאה עבור הלומדות והלומדים, הקוראות והקוראים, החפצים בהבנה מעמיקה יותר של פשט הכתובים (כלומר, משמעות הכתוב כפי שהובנה על ידי קהל היעד המקורי, ככל שניתן לשחזרה) – והכל מתוך הבנה שבסופו של דבר מדובר בעניין של טעם וריח ולא בנושאים הניתנים להכרעה מדעית.

הביאור עצמו נכתב כך שאפשר לקרוא אותו גם באופן שטחי וגם באופן מעמיק יותר, ולכן אחזתי בדרכו של רש"י – המפרש הראשון שהצהיר על העדפת פשוטו של מקרא – והשתדלתי לכתוב בלשון קצרה ללא התפלמסות בין דיעות שונות, תוך התמקדות בתשובות ולא בשאלות. בניגוד לרש"י, השתמשתי לא מעט בסוגריים ובהם הפניות ("ראו...") כשכוונתי בכל מקום כזה להציע ללומד להעיף מבט בפסוק המצוטט, ואם הוא בבראשית – לעיין בביאורי שם.

מעבר לנספחים שבסוף הספר לא הטרחתי את הקוראים בהקדמות ומבואות, ואף לא בהערות שוליים וביבליוגרפיות, שכן אלו כתובים על ספרים רבים וידועים. כמו-כן כמעט ולא עסקתי בהיבטי הריאליה המקראית או בנסיונות שחזור היסטוריים-ארכאולוגיים, תחומים בהם הפרוץ מרובה על העומד, והעדפתי להתמקד בתורה כפי שהיא לפנינו: יצירה ספרותית כבירה המורכבת מיצירות ישראליות קדומות.

מבנה גרפי

מטבע הדברים, ריבוי רבדי התוכן (פסוקים, הערות, ביאורים) מהווה אתגר גרפי שקשה למצוא עבורו פתרון טוב דיו, בייחוד למי שמעוניין בקריאה ולא דווקא בלימוד מעמיק. כדי להקל על הקורא, המהדורה בנויה לפי היררכיה של פרשה < פרק < פרשיה, כאשר הביאור לכל פרשיות הפרק מופיע בסופו של כל פרק, כמו בדוגמה הסכימטית להלן:

פְּרָאשִׁית

פרק א

פרשיה 1 (מפסוק עד פסוק) – נושא הפרשיה

פסוקי הפרשיה מעוצבים בהתאם למקורותיהם: הערות נוסח:

ס"י = הספרות ה'יהוויסטית' (J) | ס"א = הספרות ה'אלוהיסטית' (E) + תוספת

ס"כ = הספרות הכהנית (P) | ס"ד = הספרות הדויטרנומיסטית (D) תיקון

העורך = הערת העורך\ים מחיקה

ביאור פרשיה 1 (מפסוק עד פסוק) – נושא הפרשיה

הקדמה לביאור פרשיה 1

ביאור רציף של פסוקי פרשיה 1

פרק ב

...

ראשי תיבות בביאור

ס"ב	הספרות הכהנית (P)	אח'	עד נוסח אחר (הקספלה, עקילס, ועוד)
ס"י	הספרות ה'יהוויסטית' (J)	אר'	תרגומים שונים לארמית
ס"א	הספרות ה'אלוהיסטית' (E)	וו'	תרגום הוולג'טה ללטינית
ס"ד	הספרות הדויטרנומיסטית (D)	כ"י	כתבי יד של המקרא וספרי תורה
הערה: מקובל להתייחס לס"כ, ס"י, ס"א וס"ד		כמה	כמה עדי נוסח (עבריים+מתורגמים)
כמקורות, בלשון זכר. לכל מקור יוחדו גופן		נה"מ	נוסח המסורה
וצבע שונים בגוף המהדורה (ס"י, ס"א, ס"כ),		פש'	תרגום הפְּשִׁטָּה לארמית-סורית
ומאפייניהם מפורטים בנספח ב בסוף הספר.		קו'	מגילות קומראן ומדבר יהודה
		שב'	תרגום השבעים ליוונית
		שו'	החומש השומרוני
		תר'	כמה תרגומים
		?	הצעה מסברה

בראשית

פרק א

פרשיה 1 (א, א – ב, ד1) – הבריאה לפי ס"כ

(א) בראשית* ברא אלהים את השמים ואת הארץ. (ב) והארץ היתה תהו ובהו וחשך על פני תהום ורוח אלהים מרחפת על פני המים.

(ג) ויאמר אלהים יהי אור ויהי אור. (ד) וברא אלהים את האור כי טוב ויבדל אלהים בין האור ובין החשך. (ה) ויקרא אלהים לאור יום ולחשך קרא לילה ויהי ערב ויהי בקר יום אחד.

(ו) ויאמר אלהים יהי רקיע בתוך המים ויהי מבדיל בין מים למים *.

+ ויהי כן (שב')

(ז) ויעש אלהים את הרקיע ויבדל בין המים אשר מתחת לרקיע ובין המים אשר מעל לרקיע * ויהי כן. (ח) ויקרא אלהים לרקיע שמים ויהי ערב ויהי בקר יום שני.

ויהי כן וברא אלהים
כי טוב (שב')

(ט) ויאמר אלהים יקוו המים מתחת השמים אל מקום * אחד ויתראה היבשה ויהי כן. (י) ויקרא אלהים ליבשה ארץ ולמקוה המים קרא ימים וברא אלהים כי טוב.

מקוה (שב')

(יא) ויאמר אלהים תדשא הארץ דשא עשב מזריע זרע עץ פרי עשה פרי למיננו אשר זרעו בו על הארץ ויהי כן. (יב) ותוצא הארץ דשא עשב מזריע זרע למינהו ועץ עשה פרי אשר זרעו בו למינהו וברא אלהים כי טוב. (יג) ויהי ערב ויהי בקר יום שלישי.

ועץ (כמה)

(יד) ויאמר אלהים יהי מארת ברקיע השמים להבדיל בין היום ובין הלילה והיו לאתת ולמועדים ולימים ושנים. (טו) והיו למאורת ברקיע השמים להאיר על הארץ ויהי כן. (טז) ויעש אלהים את שני המארת הגדלים את המאור הגדל לממשלת היום ואת המאור הקטן לממשלת הלילה ואת הכוכבים. (יז) ויתן אתם אלהים ברקיע השמים להאיר על הארץ. (יח) ולמשל ביום ובלילה ולהבדיל בין האור ובין החשך וברא אלהים כי טוב. (יט) ויהי ערב ויהי בקר יום רביעי.

(כ) ויאמר אלהים ישרצו המים נפש חיה ועוף יעופף על הארץ על פני רקיע השמים *.

+ ויהי כן (שב')

(כא) ויברא אלהים את התנינם הגדלים ואת כל נפש החיה הרמשת אשר שרצו המים למינהם ואת כל עוף כנף למינהו וברא

אֱלֹהִים כִּי טוֹב. (כב) וַיִּבְרָךְ אֹתָם אֱלֹהִים לֵאמֹר פְּרוּ וּרְבוּ וּמְלֵאוּ אֶת הַמַּיִם
 בַּיַּמִּים וְהַעוֹף יִרְבַּ בָּאָרֶץ. (כג) וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר יוֹם חַמִּישִׁי.
 (כד) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים תּוֹצֵא הָאָרֶץ נֶפֶשׁ חַיָּה לְמִינָהּ בְּהֶמָּה וְרֶמֶשׂ וְחַיְתוֹ אֶרֶץ
 לְמִינָהּ וַיְהִי כֵן. (כה) וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת חַיַּת הָאָרֶץ לְמִינָהּ וְאֶת הַבְּהֵמָה
 לְמִינָהּ וְאֶת כָּל רֶמֶשׂ הָאֲדָמָה לְמִינָהּ וַיֵּרָא אֱלֹהִים כִּי טוֹב.
 (כו) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כְּדְמוּתֵנוּ וַיְרְדּוּ בְדִגְתַּי הַיָּם וּבְעוֹף
 הַשָּׁמַיִם וּבַבְּהֵמָה וּבְכָל * הָאָרֶץ וּבְכָל הָרֶמֶשׂ עַל הָאָרֶץ. (כז) וַיִּבְרָא
 אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם בְּצַלְמוֹ * בְּצֶלֶם אֱלֹהִים בָּרָא אֹתוֹ זָכָר וּנְקֵבָה בָּרָא אֹתָם.
 (כח) וַיִּבְרָךְ אֹתָם אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר * לָהֶם אֱלֹהִים * פְּרוּ וּרְבוּ וּמְלֵאוּ אֶת הָאָרֶץ
 וּכְבִּשְׁתֶּה וּרְדּוּ בְּדִגְתַּי הַיָּם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּבְכָל חַיַּת הָרֶמֶשׂ עַל הָאָרֶץ.
 (כט) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים הִנֵּה נֹתַתִּי לָכֶם אֶת כָּל עֵשֶׂב זֶרַע זֶרַע אֲשֶׁר עַל פְּנֵי כָל
 הָאָרֶץ וְאֶת כָּל הָעֵץ אֲשֶׁר בּוֹ פְּרִי עֵץ זֶרַע זֶרַע לָכֶם יִהְיֶה לְאֹכְלָהּ. (ל) וּלְכָל
 חַיַּת הָאָרֶץ וּלְכָל עוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְכָל רֶמֶשׂ עַל הָאָרֶץ אֲשֶׁר בּוֹ נֶפֶשׁ חַיָּה * אֶת
 כָּל יֶרֶק עֵשֶׂב לְאֹכְלָהּ וַיְהִי כֵן.
 (לא) וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה וְהִנֵּה טוֹב מְאֹד וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר
 יוֹם הַשֵּׁשִׁי.

ביאור פרשה 1 (א, א - ב, ד) - הבריאה לפי ס"כ

בפרשה זו מציג ס"כ לקורא הישראלי את גרסתו לבריאת העולם, הפותחת את המבוא התמציתי לתולדות האנושות מאדם ועד לאברהם (פרקים א-יא). לתפיסת ס"כ העולם נברא באמירה המלווה בעשייה, על ידי אלהים כל-יכול, באופן מדורג שנפרש על פני ששה ימים, ובהתאמה כמעט מלאה בין הציווי לביצוע (את החריגות יש לייחס בדרך כלל לגיוון סגנוני). נראה כי סדר הבריאה של ס"כ מייצג היררכיה של חשיבות מבחינת הקיום האנושי, כאשר שלושת ה'ימים' הראשונים משלימים את האחרונים: אור-מאורות, מים-דגים ועופות, יבשה-בעלי חיים; וכל התיאור מבוסס-הימים חותר אל היום השביעי שהוא המקור לשבת הישראלית לפי ס"כ. תפיסת האלוהות שמציג ס"כ משותפת לספרות המקראית בכללה, הרואה באל ישות נבדלת לחלוטין, שאינה כפופה לחוקי הטבע, ושאינן לה 'קורות חיים' בדמות משפחת אלים כזו או אחרת (כפי שהיה מקובל להניח בכל תרבויות האיזור). עם זאת, ס"כ מכיר בתפיסות אליליות קדומות ובמיתוסים עתיקים, כשהוא רומז אליהם תוך המעטת חשיבותם.

(א) בְּרֵאשִׁית שינוי הניקוד לְבְּרֵאשִׁית = בהתחלה, במקום בְּרֵאשִׁית = בהתחלת (נסמך ללא סומך), מקל על הבעיה הדקדוקית – וכך תרגמו כל התרגומים (ייתכן שכוונת המנקדים היתה לרמוז ל"בְּרֵאשִׁית הימים" כהטרמה לביטוי המקראי המוכר "אחרית הימים"). אך נראה כי הקריאה המקורית היתה "בְּרֵאשִׁית בְּרֵא אֱלֹהִים", בדיוק כמו הביטויים המקבילים בפרשיות הבאות: "בְּיוֹם עֲשׂוֹת" (ב, ד); "בְּיוֹם בְּרֵא" (ה, א). אֱלֹהִים ריבוי של אֱלֹהִים. משמעותה הפגאנית של המילה נשתקעה וזו הפכה ללשון יחיד, למעט כמה חריגים, ו'אֱלֹהִים' משמש בדרך כלל כשם פרטי, ללא ה' הידיעה. (ב) וְהָאָרֶץ הָיְתָה... ס"כ מניח בפשטות שהארץ כבר היתה קיימת ולא נבראה 'יש מאין', שהרי בפסוק ט מפורש "וְתִרְאָה הַיִּבְשָׁה", ומכאן שהיא היתה כל הזמן מתחת למים. תהו וָבְהו ריקה ושוממה כמדבר (דברים לב, י; ישעיהו לד, יא). תְּהוֹם ולא 'התהום', כמו "השמים", "הָאָרֶץ" ו"המים"; כנראה רמז לאלת הים תַּאֲמַת, שלפי אפוס בבלי קדום (הנרמז גם בישעיהו נא, ט-י) נוצחה על ידי האל הבורא ומגווייתה נברא העולם, וראו להלן כא. (ב) וְרוּחַ אֱלֹהִים... כלומר, אלהים ריחף מעל המים שכיסו את התהום, לאחר נצחונו עליה. הַמַּיִם בדומה לארץ, גם כאן מניח ס"כ שהמים היו קיימים כבר. (ה) וַיִּקְרָא קריאת שם במקרא משמעה הכרזת בעלות (מל"ב כג, לד) או מינוי לתפקיד (מא, מה), וכאן מודגש כי ה'אור' הוא ישות נפרדת מה'יום', מה שמסביר את מניית הימים לפני בריאת השמש (ראו יד). יוֹם אֶחָד ולא 'ראשון', כיוון שטרם היה יום שני. (ו) רָקִיעַ תפיסת היקום המקראית הניחה שהיבשה והים נמצאים על משטח המכסה תהום מים, ומוקף בחומר שנרקע למעין קערה הפוכה שמעליה יש מים, בתוכה משובצים הכוכבים, ודרכה עוברים במסילותם השמש והירח. (ז) וַיְהִי בֵּן גֵּרֶסֶת שָׁב' מתבקשת מהמבנה הסכימטי של הפרשיה: "וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים... וַיְהִי בֵּן... וַיֵּרָא אֱלֹהִים כִּי טוֹב". (יד-טו) יְהִי מְאֹרֹת... לְהָאִיר עַל הָאָרֶץ שני פסוקים אלו כוללים שלושה נימוקים לבריאת המאורות, אך רק שניים מהם חוזרים בתיאור הביצוע (טז-יז): ההבדלה בין היום ללילה, והצורך להאיר את הארץ. הנימוק הנוסף, "וַיְהִי לְאֹתָת וּלְמוֹעֲדִים וּלְיָמִים וְשָׁנִים", נראה כתוספת מאוחרת הקשורה לבחירה בלוח שמש-ירחי בישראל. לְהַבְדִּיל בֵּין הַיּוֹם וּבֵין הַלַּיְלָה לפי ס"כ לא השמש היא הקובעת את היום (ראו ה), כחלק ממגמתו להמעיט בחשיבות יסודות המיתוסים האליליים. לְאֹתָת ליקויי חמה ולבנה (ירמיהו י, ב). (כא) הַתַּנִּינִם הַגְּדֹלִים אלו בעלי החיים היחידים המוזכרים בשם. התנין = הנחש = הליתן הוא מפלצת ים שלפי המקרא (ישעיהו כז, א; תהלים עד, יג ועוד) כמו גם לפי מיתוסים קדומים, נלחם באל אי-אז בימי

קדם. ס"כ מסתפק ברמז למיתוסים אלו (ראו לעיל ב), ומדגיש כי גם "התנינים הגדולים" שהיו מוכרים לקוראיו, נבראו בידי אלהים. (כו) **נַעֲשֶׂה** לשון הרבים רומזת ל"בני האל(ה)ים" ששירתו את האל (תהלים כט, א; איוב א, ו ועוד). (כז) **בְּצִלְמוֹ** השבעים לא גרסו מילה זו, שאכן נראית ככפילות ובלעדיה הפסוק שומר על מבנה של ארבע מילים בכל אחד מחלקיו. 'צלם' מציין במקרא גם פסל וגם דמות (וכך גם באכדית, ממנה נלקח הביטוי כולו), וכאן הכוונה שהאדם היה דומה בצורתו לאלהים (ראו ה, ג), שנתפס כבעל גוף. (כט-ל) **וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים...** פסוקים אלו נוספו כדי להבהיר שהציווי לרדות בכל החי בפסוק הקודם אינו כולל היתר לאכלם: לאדם ניתנו העשב ופרי העץ, ואילו לחיות ניתן ירק עשב. (לא) **הַשָּׁשִׁי** ולא 'ששי' כמו שאר הימים, אולי בהשפעת "בְּיוֹם הַשָּׁשִׁי" להלן (ב, ב) לפי כמה עדי נוסח.

(ב, ב) **בְּיוֹם הַשְּׁבִיעִי** כמה עדי נוסח גרסו "**הַשָּׁשִׁי**" וכך משתמע גם משמות לא, יז: "כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה... וּבְיוֹם הַשְּׁבִיעִי שָׁבַת וַיִּנָּפֶשׂ". המספר שבע נחשב מקודש במזרח הקדום, אך רעיון השבוע בן שבעת הימים הוא חידוש של ס"כ. (ב, ג) **לַעֲשׂוֹת** כלומר מלעשות (אולי נשמטה מ' מסוף המילה הקודמת, "אֱלֹהִים"). (ב, ד) **אֱלֹהֵי תוֹלְדוֹת** אחד המונחים המזהים של ס"כ, שמשמעותו נעה בין "אלה בני..." לבין "אלה קורות...". הביטוי מופיע בדרך כלל בפתיחת קטע, אך במקרה הנוכחי הוא חותם את פרשיה 1.

פרק ב

(המשך פרשיה 1)

(א) וַיִּכְלֹו הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל צָבָאָם. (ב) וַיִּכְלֹו אֱלֹהִים בְּיוֹם הַשְּׁבִיעִי * **הַשָּׁשִׁי** (כמה) מְלֹאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּשְׁבֹּת בְּיוֹם הַשְּׁבִיעִי מִכָּל מְלֹאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה. (ג) וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדֵּשׁ אֹתוֹ כִּי בּוֹ שָׁבַת מִכָּל מְלֹאכְתּוֹ אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת. (ד) אֱלֹהֵי תוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ בְּהַבְרָאָם.

פרשיה 2 (ב, ד-כד) – הבריאה לפי ס"י

בְּיוֹם עֲשׂוֹת יְהוָה אֱלֹהִים אֶרֶץ וְשָׁמַיִם. (ה) וְכָל שֵׁיט הַשָּׂדֶה טָרָם יְהוָה בָּאָרֶץ וְכָל עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה טָרָם יִצְמַח כִּי לֹא הִמְטִיר יְהוָה אֱלֹהִים עַל הָאָרֶץ וָאָדָם אֵין לַעֲבֹד אֶת הָאָדָמָה. (ו) וְאֵד יַעֲלֶה מִן הָאָרֶץ וְהִשְׁקָה אֶת כָּל פְּנֵי הָאָדָמָה.

(ז) וַיֵּצֵר יְהוָה אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם עֹפֶר מִן הָאֲדָמָה וַיִּפֹּחַ בָּאָפִיו נְשָׁמַת חַיִּים וַיְהִי הָאָדָם לְנֶפֶשׁ חַיָּה. (ח) וַיִּטֶּע יְהוָה אֱלֹהִים גֶּן בְּעֵדֶן מִקְדָּם וַיִּשֶׂם שֵׁם אֶת הָאָדָם אֲשֶׁר יָצָר. (ט) וַיִּצְמַח יְהוָה אֱלֹהִים מִן הָאֲדָמָה כָּל עֵץ נִחְמָד לַמֶּרְאֶה וְטוֹב לַמֵּאכֹל וְעֵץ הַחַיִּים בְּתוֹךְ הָגֶן וְעֵץ הַדַּעַת טוֹב וָרָע.

(י) וַנִּהְיֶה יֵצֵא מֵעֵדֶן לְהַשְׁקוֹת אֶת הָגֶן וּמִשָּׁם יִפְרֹד וְהָיָה לְאַרְבָּעָה רָאשִׁים. (יא) שֵׁם הָאֶחָד פִּישׁוֹן הוּא הַסֹּבֵב אֶת כָּל אֶרֶץ הַחַוִּילָה אֲשֶׁר שָׁם הַזָּהָב. (יב) וַיִּזְהַב הָאֶרֶץ הַהִוא טוֹב * שָׁם הַבְּדִלָח וְאֶבֶן הַשֹּׁהַם.

(יג) וְשֵׁם הַנִּהְיֶה הַשְּׁנִי גִיחוֹן הוּא הַסֹּבֵב אֶת כָּל אֶרֶץ כּוּשׁ. (יד) וְשֵׁם הַנִּהְיֶה הַשְּׁלִישִׁי תִּדְקֵל הוּא הַהֹלֵךְ קִדְמַת אֲשׁוּר וְהַנִּהְיֶה הָרְבִיעִי הוּא פָּרַת. (טו) וַיִּקַּח יְהוָה אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם וַיְנַחֵהוּ בְּגֵן עֵדֶן לְעִבְדָּהּ וּלְשִׁמְרָהּ. (טז) וַיִּצְוֵה יְהוָה אֱלֹהִים עַל הָאָדָם לֵאמֹר מִכָּל עֵץ הָגֶן אָכַל תֹּאכַל. (יז) וּמִעֵץ הַדַּעַת טוֹב וָרָע לֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ כִּי בְיוֹם אֲכָלְךָ מִמֶּנּוּ מוֹת תָּמוּת.

(יח) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהִים לֹא טוֹב הֵיכָּת הָאָדָם לְבַדּוֹ אֶעֱשֶׂה לוֹ עֶזֶר כְּנֶגְדּוֹ. (יט) וַיֵּצֵר יְהוָה אֱלֹהִים מִן הָאֲדָמָה כָּל חַיַּת הַשָּׂדֶה וְאֶת כָּל עוֹף הַשָּׁמַיִם וַיָּבֵא אֶל הָאָדָם לְרֹאוֹת מָה יִקְרָא לוֹ וְכָל אֲשֶׁר יִקְרָא לוֹ הָאָדָם נֶפֶשׁ חַיָּה הוּא שְׁמוֹ. (כ) וַיִּקְרָא הָאָדָם שְׁמוֹת לְכָל הַבְּהֵמָה וּלְעוֹף * הַשָּׁמַיִם וּלְכָל חַיַּת הַשָּׂדֶה וּלְאָדָם * לֹא מָצָא עֶזֶר כְּנֶגְדּוֹ. (כא) וַיִּפֹּל יְהוָה אֱלֹהִים תַּרְדֵּמָה

עַל הָאָדָם וַיִּישָׁן וַיִּקַּח אֶחָת מִצִּלְעֹתָיו וַיִּסְגֹּר בָּשָׂר תַּחֲתָנָהּ. (כב) וַיִּבֶן יְהוָה אֱלֹהִים אֶת הַצִּלְעַת אֲשֶׁר לָקַח מִן הָאָדָם לְאִשָּׁה וַיָּבֵאָהּ אֶל הָאָדָם. (כג) וַיֹּאמֶר הָאָדָם זֹאת הִפְעַם עָצָם מַעֲצָמִי וּבָשָׂר מִבְּשָׂרִי לְזֹאת יִקְרָא אִשָּׁה כִּי מֵאִישׁ * לָקַחָהּ זֹאת. (כד) עַל כֵּן יַעֲזֹב אִישׁ אָבִיו וְאִמּוֹ וְדָבַק בְּאִשְׁתּוֹ וְהָיוּ לְבָשָׂר אֶחָד.

מְאִישָׁה (שו', תר')

פרשיה 3 (ב, כה – ג, כד) – האדם ואשתו בגן עדן

(כה) וַיְהִיו שְׁנֵיהֶם עֲרוּמִים הָאָדָם וְאִשְׁתּוֹ וְלֹא יִתְבָּשְׁשׁוּ.

ביאור פרשיה 2 (ב, 22-כד) – הבריאה לפי ס"י

בפרשיה זו מציג ס"י את גרסתו לבריאת העולם והאדם, גרסה השונה מהותית מזו של ס"כ בפרשיה הקודמת. ס"י נוקב בשמו 'הפרטי' של אלהים (י-הוה) ומתאר אותו באופן אנושי, הן בהתגלותו לאדם והן ביחסו אל העולם שניתן לתארו כ'ניסוי וטעיה' ולא כבריאה מתוכננת. בנוסף, הסיפור אינו מתמקד בבריאת העולם, אלא ביצירת אָדָם האיש (בניגוד לפרשיה הקודמת בה 'אדם' מציין מין) שכל תפקידו היה לעבוד ולשמור לבדו את אדמת הגן, ובוודאי שלא לפרות ולרבות ולמלא את הארץ כגרסת ס"כ – שהרי ריבוי זה עתיד להוביל לבסוף למבול (ראו ו, א).

(א) **בְּיוֹם עֲשׂוֹת פְּתִיחָה** המקבילה ל"בראשית בְּרָא אֱלֹהִים" (ראו א, א). יהוה שמו הפרטי של האל המקראי. לפי שמות ג, יד נראה שמשמעותו היא 'יְהִיָּה' (= יְהוָה), כלומר, יתקיים לנצח. **אֱלֹהִים** נראה כי מילה זו נוספה בפרשיה זו ובבאה אחריה לשם האחדה עם הפרשיה הראשונה, ומשם והלאה הביטוי י-הוה אלהים אינו מופיע יותר בתורה (למעט שמות ט, ל, וראו בהערות הנוסח שם). (ה) **כִּי לֹא הָמְטִיר** מכאן שהשיחים לא הוצמחו על ידי ה', אלא כתוצאה מירידת המטר – לעומת העצים (להלן ט). (ז) **עָפָר מִן הָאֲדָמָה** בניגוד לס"כ, ס"י מדגיש שהאדם נוצר מן האדמה, כמו החיות (להלן יט), מוטיב המופיע באפוסים קדומים אחרים. **לְנֶפֶשׁ חַיָּה** ביטוי זה שימש בפרשיה הראשונה לתיאור בעלי החיים, וכאן הוא משמש גם להם (פסוק יט) וגם לאדם. (ח) **בְּעֶדֶן מִקְדָּם** הכתוב מניח ידיעה מוקדמת של הקורא הישראלי אודות מקום הנקרא "עֶדֶן" (יחזקאל כח, יג), שהיה חבל ארץ מוכר, ממזרח לארץ ישראל. (ט) **הַדָּעַת טוֹב וְרָע** ביטוי המציין יכולת הבחנה מוסרית, שעיקרה לפי הפרשיות הבאות הוא יחסי המין בין האדם והאשה, כנרמז הן בשורש יד"ע (ד, א) והן בביטוי "טוב וְרָע" (דברים א, לט; שמ"ב יט, לו). ס"י כדרכו משלב היבטים שנראים בעינינו על-טבעיים, במסגרת תיאור ריאליסטי. (י-יד) **וַיִּבְרָא יֵצֵא מִעֶדֶן...** הערת שוליים 'אנציקלופדית' עבור קהל היעד שהתעניין בכך, בדומה למקומות אחרים בתורה (י, יא-יב; דברים ב, י-יא; ועוד). (טו) **וַיִּקַּח...** פסוק זה צריך להיקרא כהמשך ישיר לפסוק ט. **בְּגֵן עֶדֶן לְעִבְדָּה וּלְשִׁמְרָה** את אדמת הגן (לעיל ה). (יח) **וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהִים...** ייתכן שמקומו של פסוק יח לאחר פסוק כ, כך שהסדר הוא: (יט) **וַיִּצְרֶה יְהוָה אֱלֹהִים מִן הָאֲדָמָה כָּל חַיַּת הַשָּׂדֶה...** (כ) **...וּלְאָדָם לֹא מָצָא עֹזר כְּנֶגְדּוֹ.** (יח) **...אָעֲשֶׂה לוֹ עֹזר כְּנֶגְדּוֹ.** (יט) **יִקְרָא לוֹ הָאָדָם נֶפֶשׁ חַיָּה** כלומר, לנפש החיה. על קריאת שם ראו לעיל א, ד. (כ) **וּלְאָדָם** לפי הניקוד יש לפרש כמו "וּלְיִשְׁמָעֵאל שְׁמֵעֲתִיק" (יז, כ), כלומר – בעניין זה. (כג) **הַפֶּעַם** משחק מילים, כיוון ש'פעם' משמעה גם צלע (שמות כה, יב). **מֵאִישׁ** לפי הגרסה

"מַאִישָׁה", מדרש השם ברור יותר. (כד) וְדַבֵּק בְּאִשְׁתּוֹ כלומר, יחשוק אך ורק באשתו, כמוכח משימוש המונח 'דבק ב-' בתורה (לד, ג; במדבר לו, ז; דברים ד, ד; ועוד). לקח זה מופיע דווקא כאן, בשל ההקשר של דעת הטוב והרע (לעיל ט), על רקע הכוונה המקורית של ה' להותיר את אדם לבדו ולמנוע ממנו את הידיעה שתוביל לקיום יחסי מין. לְבָשָׂר אַחֶר משחק מילים, שכן 'בשר' משמעו גם משפחה (כט, יד; ויקרא יח, ו; ועוד).

פרק ג

(המשך פרשיה 3)

(א) וְהִנָּחֵשׁ הָיָה עָרוֹם מִכָּל חַיַּת הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר אֶל הָאִשָּׁה אָף * כִּי אָמַר אֱלֹהִים לֹא תֹאכְלוּ מִכָּל עֵץ הָגֶן. (ב) וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה אֶל הִנָּחֵשׁ מִפְּרִי עֵץ הָגֶן נֹאכָל. (ג) וּמִפְּרִי הָעֵץ אֲשֶׁר בְּתוֹךְ הָגֶן אָמַר אֱלֹהִים לֹא תֹאכְלוּ מִמֶּנּוּ וְלֹא תִגְעוּ בוֹ פֶּן תָּמֹתוּן. (ד) וַיֹּאמֶר הִנָּחֵשׁ אֶל הָאִשָּׁה לֹא מוֹת תָּמֹתוּן. (ה) כִּי יִדַּע אֱלֹהִים כִּי בְיוֹם אֲכַלְכֶּם מִמֶּנּוּ וְנִפְקַחוּ עֵינֵיכֶם וְהִיִּיתֶם כְּאֱלֹהִים יֹדְעֵי טוֹב וָרָע. (ו) וַתֹּרֶא הָאִשָּׁה כִּי טוֹב הָעֵץ לְמֹאכָל וְכִי תֹאֲוָה הוּא לְעֵינַיִם וְנִחְמָד הָעֵץ לְהַשְׁכִּיל וַתִּקַּח מִפְּרִיו וַתֹּאכַל וַתֵּתֶן גַּם לְאִישָׁהּ עִמָּה וַיֹּאכַל. (ז) וַתִּפְקַחְנָה עֵינֵי שְׁנֵיהֶם וַיֵּדְעוּ כִּי עִרְמָם הֵם וַיִּתְּפוּ עָלֶיהָ * תֹּאנָה וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם חֲגֹרֹת. (ח) וַיִּשְׁמְעוּ אֶת קוֹל יְהוָה אֱלֹהִים מִתְּהִלָּה בְּגֶן לְרוֹחַ הַיּוֹם וַיִּתְּחַבֵּא הָאָדָם וְאִשְׁתּוֹ מִפְּנֵי יְהוָה אֱלֹהִים בְּתוֹךְ עֵץ הָגֶן. (ט) וַיִּקְרָא יְהוָה אֱלֹהִים אֶל הָאָדָם וַיֹּאמֶר לוֹ אֵיכָה. (י) וַיֹּאמֶר אֶת קִלְךָ שָׂמַעְתִּי בְּגֶן וְאִירָא * כִּי עִירָם אָנֹכִי וְאֶתְחַבֵּא. (יא) וַיֹּאמֶר מִי הִגִּיד לְךָ כִּי עִירָם אֶתָּה הֲמֵן הָעֵץ אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ לִבְלֹתִי אֲכַל מִמֶּנּוּ אֲכַלְתָּ. (יב) וַיֹּאמֶר הָאָדָם הָאִשָּׁה אֲשֶׁר נָתַתָּה עִמָּדִי הוּא נָתַתָּה לִי מִן הָעֵץ וְאֹכַל. (יג) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהִים לְאִשָּׁה מַה זֹּאת עָשִׂיתְּ וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה הִנָּחֵשׁ הָשִׂיאֲנִי וְאֹכַל. (יד) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהִים אֶל הִנָּחֵשׁ כִּי עָשִׂיתָ זֹאת אֲרוּרָה אַתָּה מִכָּל הַבְּהֵמָה וּמִכָּל חַיַּת הַשָּׂדֶה עַל גֹּחֲלֶיךָ תֵּלֵךְ וְעָפָר תֹּאכַל כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ. (טו) וְאִיכָה אִשִּׁית בֵּינֶךָ וּבֵין הָאִשָּׁה וּבֵין זֶרְעֶךָ וּבֵין זֶרְעָהּ הוּא יְשׁוּפֶךָ רֹאשׁ וְאַתָּה תְּשׁוּפֶנּוּ עֲקֵב. (טז) * אֶל הָאִשָּׁה אָמַר וְאֶל (שו', תר') הָרֶבֶה אֲרִבָּה עֲצָבוֹנֶךָ וְהִרְגָנֶךָ בְּעָצָב תֵּלְדִי בָנִים וְאֶל אִישׁךָ תִּשְׁוָקְתֶךָ וְהוּא

יִמְשַׁל בָּךְ. (יז) וּלְאָדָם אָמַר כִּי שָׁמַעְתָּ לְקוֹל אִשְׁתְּךָ וְתֹאכַל מִן הָעֵץ אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ לֵאמֹר לֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ אֲרוּרָה הָאֲדָמָה בְּעִבּוּרְךָ בְּעֶצְבוֹן תֹּאכְלֶנָּה כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ. (יח) וְקוֹץ וְדִרְדֹר תַּצְמִיחַ לָךְ וְאָכַלְתָּ אֶת עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה. (יט) בְּזַעַת אַפֶּיךָ תֹאכַל לֶחֶם עַד שׁוֹבְךָ אֶל הָאֲדָמָה כִּי מִמֶּנָּה לָקַחְתָּ כִּי עֹפֶר אֶתָּה וְאֶל עֹפֶר תָּשׁוּב.

(כ) וַיִּקְרָא הָאָדָם שֵׁם אִשְׁתּוֹ חַוָּה כִּי הִוא הָיְתָה אִם כָּל חַי.

(כא) וַיַּעַשׂ יְהוָה אֱלֹהִים לְאָדָם וּלְאִשְׁתּוֹ פָּתָנוֹת עוֹר וַיִּלְבָּשֵׁם. (כב) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהִים הֵן הָאָדָם הָיָה כָּאֶחָד מִמֶּנּוּ לְדַעַת טוֹב וָרָע וְעַתָּה פֶּן יִשְׁלַח יָדוֹ וְלָקַח גַּם מִעֵץ הַחַיִּים וְאָכַל וְחַי לְעֹלָם. (כג) וַיִּשְׁלַחְהוּ יְהוָה אֱלֹהִים מִגֶּן עֵדֶן לַעֲבֹד אֶת הָאֲדָמָה אֲשֶׁר לָקַח מִשָּׁם. (כד) וַיִּגְרַשׁ אֶת הָאָדָם וַיִּשְׁכַּן מִקְדָּם לִגְן עֵדֶן אֶת הַכְּרִבִּים וְאֵת הַטַּהֲרָב הַמַּתְהַפֶּכֶת לְשָׁמֹר אֶת דֶּרֶךְ עֵץ הַחַיִּים.

ביאור פרשיה 3 (ב, כה - ג, כד) - האדם ואשתו בגן עדן

בפרשיה זו מנצל ס"י את הרקע המיתולוגי הידוע לקוראיו אודות עצים פלאיים, נחש קדמוני ושאיפה לחיי נצח, כדי להציג את אחד המוטיבים המרכזיים במקרא כולו: ציווי ה' למול מריו של האדם. כדרכו, הוא אינו שופט את גיבוריו באופן ישיר, ואף מציע הסבר לחטאם - הלא הוא הנחש; אך הוא מוצג כבעל יכולת דיבור, באופן שיכול להתפרש כביטוי להרהורי ליבה של האשה עצמה. בדרך הילוכו מציע ס"י הסברים סיבתיים (אטיולוגיים) לעובדות יסוד בעולם העתיק, כגון קשיי הקיום האנושי, עליונות האיש על האשה, מקור התשוקה המינית, ועוד.

(ב, כה) וְלֹא יִתְבַּשְׁשׁוּ צוּרָה חֲרִיגָה בַּמָּקוֹם "וְלֹא יִבְשׁוּ" (יואל ב, כו), שכן בש"ש במקרא משמעו תמיד לשון עיכוב - וייתכן שהכתוב בא להדגיש שלא התביישו זה מזה. (א) וְהַנָּחָשׁ בַּעַת הָעֵתִיקָה נִתְפַּס הַנֶּחֱשׁ כִּיצוֹר מִיתוֹלוֹגִי, וּבִכְךָ הוּא מִקְבִּיל לַתְּנִינִים שֶׁהוֹזְכְּרוּ בִּס"כ (א, כא) אלא שלפי ס"י הנחש מוצג בפירוש כמי שמורד בציווי האל. אָף כִּי... הַבִּיטוּי "אָף כִּי" בְּכָל הַמִּקְרָא פוֹתַח חֶלֶק שְׁנֵי שָׁל מִשְׁפָּט נִיגוּד ('כָּל שָׁכֵן ש...') - דְּבָרִים לֹא, כֹּז; שִׁמ"א יד, ל ועוד), וּמִכָּאֵן שֶׁחֲלָקוֹ הָרָאשׁוֹן שֶׁל הַהִיגָד חֹסֵר (ראו ד, ח). הַצַּעַת הַתִּיקוֹן "הָאָף כִּי" מְנִיחָה שֶׁהָאוֹת ה' נִשְׁמָטָה (בִּשְׁל סוּם הַמִּילָה הַקּוֹדֶמֶת) וּמִשְׁמַעוֹת הַבִּיטוּי הֵיא 'הָאִמְנָם', כִּפִּי שֶׁתִּרְגְּמוּ כָּל הַתִּרְגוּמִים. אָמַר אֱלֹהִים בְּדִיאֵלוֹג מִתְבַּצֵּעַ שִׁימוּשׁ רַק בְּשֵׁם אֱלֹהִים, וְלֹא בְּשֵׁם י-הוָה, וְכֵן גַּם בְּדִבְרֵי חוּה לְהֵלֶן (ד, כה), כְּכֹל הַנִּרְאָה כִּיווֹן

שלפי ס"י עד הולדת אנוש טרם "הוּחַל לְקַרְא בְּשֵׁם יְהוָה" (ד, כו). (ה) יִדְעִי טוֹב וְרָע מהרמזים בסיפור נראה שהכוונה ליחסי מין (ב, ט), וכאן משמעו כנראה היכולת ליצור חיים. (ו) וַתֵּרָא הָאִשָּׁה... הכתוב מתאר את החלטת האשה לאכול מהפרי כנובעת משכנוע פנימי ולא כתוצאה מדברי הנחש, ובכך מתחזק הרושם שתפקיד הנחש בסיפור היה לבטא את התלבטויותיה-היא (וראו להלן כ לגבי השם 'חוה'). (ח) מִתְהַלֵּךְ בְּגֶן ס"י מתאר את ה' כבעל מאפיינים אנושיים, אלא שהוא יודע-כל וחי לעולם, בניגוד לאדם. (יג) הַשִּׂיָּאֲנִי הסית אותי (דה"ב לב, טו). (יד) עַל גִּחְזָךְ תֵּלֵךְ הנחש = שרף נתפס כיצור מעופף (ישעיהו יד, כט ועוד), וכך מסביר ס"י מדוע הוא הפך לזוחל. (טו) יִשׁוּפָךְ... תִּשׁוּפְנוּ משחק מילים. הראשון מלשון דריסה (עמוס ב, ז; איוב ט, יז), והשני גם מלשון נשיפה, על שמה נקרא הנחש "שפיפן" (מט, יז). (טז) וְהִרְנָךְ כלומר בְּהִרְיוֹנָךְ. וְאֵל אִישׁךָ תִּשׁוּקָתְךָ בעל כרחך, למרות שכתוצאה מכך בעצב תלדי בנים. (יז) אֲרוּרָה הָאֲדָמָה בְּעִבּוּרָךְ האדמה נתפסת במקרא, כמו בתרבויות נוספות, כיצור חי המושפע ממעשי האדם (ויקרא יח, כח ועוד). (יח) וְאָכַלְתָּ אֶת עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה בניגוד לס"כ לפיו אלהים תכנן זאת מראש: "הִנֵּה נִתְּנִי לָכֶם אֶת כָּל עֵשֶׂב..." (א, כט). אמנם במקור העונש היה "כִּי בְיוֹם אֲכָלְךָ מִמֶּנּוּ מוֹת תָּמוּת" (ב, יז), אך לפי ס"י ה' יכול להינחם ולחזור בו (ו, ו). (כ) וַיִּקְרָא הָאָדָם... פסוק זה סותר את ב, כג ("לִזְאת יִקְרָא אִשָּׁה") ונראה שמקומו היה בתחילת פרק ד, לפני "וְהָאָדָם יָדַע אֶת חֲוָה אִשְׁתּוֹ", והוא הועבר לכאן על ידי העורך כדי להדגיש ש'חוה' אינה נקראת כך על שם הנחש (חֲוִיָּא בארמית) כפי שהובן בתקופות מאוחרות יותר. (כב) כָּאֲחֵר מִמֶּנּוּ מבני האלהים (ראו א, כו). וְחִי לְעֹלָם וכך יימלט מעונש המיתה שנגזר עליו. באפוס הבבלי אודות גילגמש מופיע מוטיב דומה של חיפוש אנושי אחר חיי נצח באמצעות 'צמח חיים' שנאכל לבסוף על ידי נחש, אלא שכאן מדגיש ס"י שה' הוא זה שמנע מהאדם את חיי הנצח. (כד) וַיִּגְרֹשׁ כִּנְרָא כפל גרסה ל'וַיִּשְׁלַחְהוּ' בפסוק הקודם. הַפְּרִיִּים... הַחֲרִיב בה' הידיעה, כיוון שהכתוב מניח ידיעה מוקדמת של הקורא לגביהם (ראו ב, ח). הכרובים הם יצורים מכונפים עליהם יושב האל, ומנבואת יחזקאל (י, ו) משתמע שאש בערה ביניהם – ואולי זה המקור ללהט החרב. (כד) דֶּרֶךְ עֵץ הַחַיִּים כאמור לעיל (ב, ח; י-יד), עֵדֶן נתפס כחבל ארץ מוכר וכך כנראה גם הדרך אליו, ולכן נדרשה השמירה המודגשת כאן.

פרק ד

פרשיה 4 (פרק ד) - קין והבל; תולדות קין

(א) והאדם ידע את חוה אשתו ופתה ופתה את קין ותאמר קניתי איש את יהוה. (ב) ותסוף ללדת את אחיו את הבל ויהי הבל רעה צאן וקין היה עבד אדמה. (ג) ויהי מקץ ימים ויבא קין מפרי האדמה מנחה ליהוה. (ד) והבל הביא גם הוא מכלרות צאנו ומחלבהן וישע יהוה אל הבל ואל מנחתו. (ה) ואל קין ואל מנחתו לא שעה ויחר לקין מאד ויפלו פניו. (ו) ויאמר יהוה אל קין למה תרה לך ולמה נפלו פניך. (ז) הלוא אם תיטיב שאת ואם לא תיטיב לפתח חטאת רבץ ואליך תשוקתו ואתה תמשל בו.

(ח) ויאמר * קין אל הבל אחיו * ויהי בהיותם בשדה ויקם קין אל הבל אחיו ויהרגהו. (ט) ויאמר יהוה אל קין אי הבל אחיך ויאמר לא ידעתי השמר אחי אנכי. (י) ויאמר מה עשית קול דמי אחיך צעקים אלי מן האדמה. (יא) ועתה ארור אתה מן האדמה אשר פצתה את פיה לקחת את דמי אחיך מידך. (יב) כי תעבד את האדמה לא תסוף תת פחה לך נע ונדר תהיה בארץ. (יג) ויאמר קין אל יהוה גדול עוני מנשוא. (יד) הן גרשתי אתי היום מעל פני האדמה ומפניך אסתיר והייתי נע ונדר בארץ והיה כל מצאי יהרגני. (טו) ויאמר לו יהוה לכן * כל הרג קין שבעתים יקם וישם יהוה לקין אות לבלתי הכות אתו כל מצאו. (טז) ויצא קין מלפני יהוה וישב בארץ נוד קדמת עדן.

(יז) וידע קין את אשתו ופתה ופתה את חנוך ויהי בנה עיר ויקרא שם העיר כשם בנו חנוך. (יח) ויולד לחנוך את עירד ועירד ילד את מחיאל ומחייאל ילד את מתושאל ומתושאל ילד את למך. (יט) ויקח לו למך שתי נשים שם האחת עדה ושם השנית צלה. (כ) ופתה עדה את יבל הוא היה אבי * יושב אהל ומקנה *. (כא) ושם אחיו יובל הוא היה אבי כל תפש כנור ועוגב. (כב) וצלה גם הוא ילדה את תובל קין לטש * כל חרש נחשת וברזל ואחות תובל קין נעמה.

ישבי אהלי מקנה (?)

לטש אבי (אר')

(כג) וַיֹּאמֶר לְמֶנֶךְ לְנָשָׁיו עֲדָה וְצִלָּה שְׂמַעַן קוֹלִי נָשִׁי לְמֶנֶךְ הָאֻזְנָה אִמְרָתִי
 פִּי אִישׁ הָרָגְתִּי לְפָצְעִי וַיֵּלֶד לְחִבְרָתִי. (כד) פִּי שִׁבְעָתִים יָקָם קִינוּ וְלִמֶּנֶךְ
 שִׁבְעִים וְשִׁבְעָה.

(כה) וַיֵּדַע אָדָם עוֹד אֶת אִשְׁתּוֹ וַתֵּלֶד בֶּן וַתִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ שֵׁת כִּי * שֵׁת לִי + אִמְרָה (אר')
 אֱלֹהִים זָרַע אַחֵר תַּחַת הַבָּל כִּי הָרָגוּ קִיָּן. (כו) וּלְשֵׁת גַּם הוּא יָלַד בֶּן וַיִּקְרָא
 אֶת שְׁמוֹ אֱנוֹשׁ * אִזּוֹ הוֹחֵל * לְקָרָא בְּשֵׁם יְהוָה. (זח) וְזֶה הַחֵל (ור')

ביאור פרשיה 4 (פרק ד) – קין והבל; תולדות קין

פרשיה זו נראית כגרסה אחרת של ס"י לסיפור הגירוש מגן עדן: מהפתיחה ("וְהָאָדָם יָדַע") אפשר להבין כי הדברים אירעו עוד בגן עדן, והסיפור מציע הסברים שונים לחטא החמור שגרם לגירוש (רצח הבל), לקללת האדמה (על שפצתה את פיה) ובעיקר לזהות הגיבור שגורש (קין). הסכסוך בין קין להבל מזכיר את סכסוכי יעקב ועשו וכן יוסף ואחיו, ונראה שגם כאן הרקע הוא שאיפתו של האח הצעיר לבכורה וממשלה – וזאת בנוסף על ההעדפה המקראית של רועי הצאן על פני עובדי האדמה. בחלקה האחרון של הפרשיה מופיעה מסורת אודות תולדות קין, שבעה דורות המקבילים בחלקם לתולדות אדם של ס"כ בפרק ה – ונראה כי דורות אלו נמחו במבול.

(א) וְהָאָדָם יָדַע עוֹד קוֹדֶם לְגִירוֹשׁוֹ. קְנִיתִי יִצְרָתִי, כִּמוֹ "קָנָה שְׂמִים וְאָרֶץ" (יד, יט; ועוד). זהו מדרש שם, כי קי"ן גזור משורש אחר, שמשמעו נפח או חרש. אֶת יְהוָה עִם ה', כלומר, כִּמוֹ ה' שִׁיכּוֹל לִיצוֹר חַיִּים (ראו ג, ה). (ב) אֶת הַבֶּל לֵאלֹהֵי הַסֶּבֶר לֵשֵׁם, שמשמעו תתברר מאליה בהמשך הסיפור. (ד) מִבְּכֹרוֹת צֶאֱנוּ סִמֵּל לְשִׁאִיפָתוֹ לְבִכּוּרָה, לצד רמז להעדפת הרועים וקרבת מן החי על פני עובדי האדמה וקרבת מן הצומח. וַיִּשַׁע פָּנָה בְּרִצּוֹן. בדרך כלל פועל זה מיוחס לאדם כלפי ה' (שמ"ב כב מב; ישעיהו יז, ז ועוד) וכאן להיפך, ואולי זהו מקור כעסו של קין. (ז) הֲלוֹא אִם תִּיטִיב שְׂאֵת אִם תִּיטִיב – תזכה לשְׂאֵת = זכות יתר בבכורה (מט, ג), ביטוי הרומז גם לנשיאת פנים, כנגד "וַיִּפְּלוּ פָּנָיו" לעיל. לְפֶתַח חֲטָאֵת רִבְיָן... כלומר, קרוב אתה לחטוא, מעין רמז מקדים לרצח. וְאֵלֶיךָ תִּשׁוּקָתוֹ וְאַתָּה תִּמְשָׁל בּוֹ הַבֶּל מִשְׁתוֹקֵק לְהִיּוֹת כִּמוֹךָ (בכור) וממתין לפתחך שתחטא, אבל אם תיטיב, אתה תמשול בו כדין בכור המושל באחיו (כז, כט ועוד). כל זאת לפי נה"מ, אך ייתכן שסדר הפסוק משובש והיה צריך להיות: "לְפֶתַח חֲטָאֵת רִבְיָן, אִם תִּיטִיב שְׂאֵת – אַתָּה תִּמְשָׁל בּוֹ, וְאִם לֹא תִיטִיב – אֵלֶיךָ תִּשׁוּקָתוֹ". (ח) וַיֹּאמֶר קִיָּן אֶל הַבֶּל אָחִיו לְפִי נָה"מ, האמירה חסרה ואם לא תיטיב – אֵלֶיךָ תִּשׁוּקָתוֹ ("וַיִּשְׁמַר" = ציפה לשעת כושר, ראו איוב יג, כז) (ראו ג, א; שמות יט, כה). הצעת התיקון "וַיִּשְׁמַר" (= ציפה לשעת כושר, ראו איוב יג, כז)

פותרת את החיסרון, אך מנגד התוספת המתבקשת "נִלְכָּה הַשְּׂדֵה" מופיעה בכמה וכמה עדי נוסח והיא נרמזת גם בכמה כ"י המשאירים כאן רווח של כמה אותיות ('פרשה סגורה'), וראו לה, כב. (יא) פְּצֹתָה אֶת פִּיהָ על האדמה כיצור חי ראו ג, יז. (יד) וּמִפְּנֵיךָ אֶסְתֵּר כלומר, אתה תסתיר פניך ממני. כָּל מִצְאֵי הכתוב מניח כמובן מאליו שהיו עוד בני אדם בעולם, ולכן גם אינו נזקק להסביר מה מוצאה של אשת קין (פסוק יז). (טו) וַיֵּשֶׁם יְהוָה לְקִין אֹת עֲשֵׂה לוֹ נֹס (שלא פורש) כדי שיאמין, בדומה למשה והאותות שניתנו לו (שמות ד). (יז) וַיַּדַּע קִין אֶת אִשְׁתּוֹ... פסוקים יז-כד הם ככל הנראה מסורת עצמאית אודות קין שהמשיכה את פסוק א, ורק חלקה שובץ כאן (חסרה למשל התייחסות מקדימה לאשת קין). לפי מסורת זו קין לא היה נווד החושש לחייו ואף לא עובד אדמה, אלא מי שבנה את העיר הראשונה, ואחד מבניו – ולא הבל – היה רועה הצאן הראשון. (כ) וַתֵּלֶד עֵדָה... ארבעת בני למך (יבל, יובל, תובל קין ונעמה) מהווים את הדור השביעי לאדם לפי ס"י, ונראה כי לתפיסתו צאצאי למך הבאים נכחדו במבול (ראו ה, יב). הוא הָיָה אָבִי... הערת שוליים 'אנציקלופדית' (ראו לעיל ב, י). בכמה מיתוסים קדומים נהגו לייחס לראשוני האנשים את ההמצאות החשובות בעיני הוגי המיתוס. (כב) לֵטֶשׁ כָּל חֵרֶשׁ נְחֹשֶׁת וּבְרִזָּל נראה כגרסת התרגום "אָבִי כָּל חֵרֶשׁ נְחֹשֶׁת וּבְרִזָּל" (לֵטֶשׁ \ כָּל חֵרֶשׁ הם כפל גרסה). נַעֲמָה דרכו של הסיפור המקראי להזכיר שם אדם – וכל שכן אשה – רק אם עשה מעשה כלשהו או שדמותו תופיע בהמשך (ראו ל, כא). בתורה שלפנינו נעמה אינה מוזכרת עוד, וייתכן כי הופיעה בסיפור שנשמט במהלך הדורות (כך גם הרקע לשירת למך להלן, וראו לה, ח; במדבר י, כט; יב, א; ועוד). (כג) כִּי אִישׁ הִרְגֵתִי... למך מתרברב שהרג איש רק משום שפצע אותו, וילד רק בגלל שעשה בו חבורה – והוא אינו חושש שיהרגוהו, בעקבות התקדים של קין. שיבוץ השיר כאן, לאחר רצח הבל, ממחיש את תפיסתו הפסימית של ס"י את מצבה של האנושות לאחר הגירוש מגן עדן, אם כי כדרכו הוא לא מציג שיפוט מוסרי ישיר של הדמויות. (כו) אָנוּשׁ ללא הסבר לשם, כיוון שהוא שם נרדף לאדם\בן אדם (ישעיהו יג, יב; נא, יב ועוד) ומכאן שאנוש נועד להיות ממשיכו של אדם (כאמור לעיל, שושלת קין נעצרה בצאצאי למך). אֲזַ הוּחַל... לפי ס"י, שמו של ה' היה מוכר כבר אז לבני האדם (ראו שמות ו, ג). לפי המשתמע מן הוולגטה ('זֶה הַחַל' – וראו י, ח: "הוא הַחַל"), אנוש עצמו היה זה שהחל בכך. לְקָרָא בְּשֵׁם יְהוָה לפרסם את שמו, פעולה שלווה בדרך כלל בהקרבת קרבנות (יב, ח; מל"א יח, כד ועוד).

פֶּרֶק ה

פֶּרֶשִׁיָה 5 (פֶּרֶק ה) – תּוֹלְדוֹת אָדָם לִפִּי ס"ב

(א) זֶה סֵפֶר תּוֹלְדֹת אָדָם בְּיוֹם בָּרָא אֱלֹהִים אָדָם בְּדִמּוּת אֱלֹהִים עָשָׂה אֹתוֹ. (ב) זָכָר וּנְקֵבָה בָּרָאם וַיְבָרֶךְ אֹתָם וַיִּקְרָא אֶת שְׁמֵם אָדָם בְּיוֹם הַבְּרָאָם.

(ג) וַיְחִי אָדָם שְׁלֹשִׁים וּמֵאֵת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בְּדִמּוּתוֹ כְּצִלְמוֹ וַיִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ שֵׁת. (ד) וַיְהִי יָמֵי אָדָם אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת שֵׁת שְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת. (ה) וַיְהִי כָּל יָמֵי אָדָם אֲשֶׁר חֵי תִשָּׁע מֵאוֹת שָׁנָה וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה וַיָּמָת. (ו) וַיְחִי שֵׁת חֲמֵשׁ שָׁנִים וּמֵאֵת שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת אֶנוֹשׁ. (ז) וַיְחִי שֵׁת אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת אֶנוֹשׁ שִׁבְעַת שָׁנִים וּשְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת. (ח) וַיְהִי כָּל יָמֵי שֵׁת שְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה שָׁנָה וּתִשָּׁע מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמָת. (ט) וַיְחִי אֶנוֹשׁ תִּשְׁעִים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת קִיֵּן. (י) וַיְחִי אֶנוֹשׁ אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת קִיֵּן חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה וּשְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת. (יא) וַיְהִי כָּל יָמֵי אֶנוֹשׁ חֲמֵשׁ שָׁנִים וּתִשָּׁע מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמָת. (יב) וַיְחִי קִיֵּן שִׁבְעִים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת מֶהֱלֵלָאֵל. (יג) וַיְחִי קִיֵּן אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת מֶהֱלֵלָאֵל אַרְבָּעִים שָׁנָה וּשְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת. (יד) וַיְהִי כָּל יָמֵי קִיֵּן עֶשְׂרִי שָׁנִים וּתִשָּׁע מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמָת. (טו) וַיְחִי מֶהֱלֵלָאֵל חֲמֵשׁ שָׁנִים וְשָׁשִׁים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת יֶרֶד. (טז) וַיְחִי מֶהֱלֵלָאֵל אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת יֶרֶד שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וּשְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת. (יז) וַיְהִי כָּל יָמֵי מֶהֱלֵלָאֵל חֲמֵשׁ וּתִשְׁעִים

שָׁנָה וּשְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמָת. (יח) וַיְחִי יֶרֶד שְׁתַּיִם וְשָׁשִׁים שָׁנָה * וּמֵאֵת שָׁנָה * וַיּוֹלֶד אֶת חֲנוּךְ. (יט) וַיְחִי יֶרֶד אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת חֲנוּךְ שְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת. (כ) וַיְהִי כָּל יָמֵי יֶרֶד שְׁתַּיִם וְשָׁשִׁים שָׁנָה וּתִשָּׁע מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמָת. (כא) וַיְחִי חֲנוּךְ חֲמֵשׁ וְשָׁשִׁים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת מֶתוֹשֶׁלַח.

(כב) וַיִּתְּהַלֵּךְ חֲנוּךְ אֶת הָאֱלֹהִים * אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת מֶתוֹשֶׁלַח שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת. (כג) וַיְהִי כָּל יָמֵי חֲנוּךְ חֲמֵשׁ וְשָׁשִׁים שָׁנָה וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת שָׁנָה. (כד) וַיִּתְּהַלֵּךְ חֲנוּךְ אֶת הָאֱלֹהִים וְאֵינָנוּ כִּי לָקַח אֹתוֹ אֱלֹהִים. (כה) וַיְחִי מֶתוֹשֶׁלַח שִׁבְעַת וּשְׁמוֹנִים שָׁנָה וּמֵאֵת שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת לָמֶךְ. (כו) וַיְחִי מֶתוֹשֶׁלַח אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת לָמֶךְ שְׁתַּיִם וּשְׁמוֹנִים שָׁנָה וּשִׁבְעַת מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת. (כז) וַיְהִי כָּל יָמֵי מֶתוֹשֶׁלַח תִּשָּׁע וְשָׁשִׁים שָׁנָה וּתִשָּׁע מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמָת. (כח) וַיְחִי לָמֶךְ שְׁתַּיִם וּשְׁמוֹנִים שָׁנָה וּמֵאֵת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּן.

(כט) וַיִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ נֹחַ לֵאמֹר זֶה יִנְחֲמֵנוּ * מִמַּעַשְׁנוֹ וּמִעֲצָבוֹן יְדִינוּ מִן יִנְחֲנוּ (שב')
הַאֲדָמָה אֲשֶׁר אֲרָה יִהְיֶה.

(ל) וַיְחִי לָמֶדֶד אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת נֹחַ חֲמֵשׁ וְתִשְׁעִים שָׁנָה וְחֲמֵשׁ מֵאֹת שָׁנָה
וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת. (לא) וַיְהִי כָּל יְמֵי לָמֶדֶד שְׁבַע וְשִׁבְעִים שָׁנָה וּשְׁבַע מֵאֹת
שָׁנָה וַיָּמָת. (לב) וַיְהִי נֹחַ בֶּן חֲמֵשׁ מֵאֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד נֹחַ אֶת שֵׁם אֶת חָם וְאֶת
לֶכֶת.

ביאור פרשיה 5 (פרק ה) - תולדות אדם לפי ס"כ

פרשיה זו היא המשכה של גרסת ס"כ לבריאת העולם, וניתן לקרוא אותה ברצף אחרי ב, ד;
"אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ בְּהִבְרָאָם. זֶה סֵפֶר תּוֹלְדֹת אָדָם..." עיקרה של הפרשיה הוא בטוויט
הרצף הכרונולוגי מבריאת השמים והארץ, דרך בריאת ה'אדם' (כלומר, המין האנושי) - תוך
דילוג על כל סיפורי גן עדן, קין והבל - ועד להולדת נח, שהיה דמות מרכזית בעולם המחשבה
הכהני. בפרשיה זו מוזכר בקצרה גם חנוך, לגביו מודגש (פעמיים) "וַיִּתְּהֶלֶךְ חֲנוּךְ אֶת הָאֱלֹהִים"
כמו לגבי נח (ו, ט) - אלא שנח זכה לפרשה שלמה על שמו, בניגוד לחנוך. עם זאת, בימי הבית
השני זכתה דמותו החידתית להעצמה ספרותית נרחבת ובראשה 'ספר חנוך', וייתכן שמקור
הדברים בפרשיות שלא שרדו, או שהושמטו מס"כ שבידינו.

מספרי השנים בפרשיה זו מקנים רושם של אמינות היסטורית, גם אם חלקם נראים סמליים
(365, 777) - אם כי בנוסח השומרוני כמו גם בתרגום השבעים ישנם שינויים רבים במספרים
אלו, וראו על כך בהערות הנוסח בסוף הספר.

(א) סֵפֶר משמעו בדרך כלל דבר-מה כתוב, וייתכן שפרשיה זו היתה מגילה בפני עצמה.
אָדָם כמו בפרק א, גם כאן הכוונה למין האנושי, ומכאן המעבר מלשון יחיד ללשון רבים
בפסוק הבא. (ג) בְּדִמּוּתוֹ כְּצִלְמוֹ בדומה לבריאת האדם עצמו "בְּצִלְמֵנוּ כְּדִמּוּתֵנוּ" (א, כו),
ומכאן שהאדם אכן קיבל את היכולת האלוהית ליצור חיים. וַיִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ שֵׁת בניגוד
לס"י לפיו חוה היא זו שקראה לו שֵׁת "כִּי שֵׁת לִי אֱלֹהִים..." (ד, כה). (ה) אֲשֶׁר חִי ביטוי
שנוסף להדגשת חשיבותו של אדם בשושלת התולדות, וכן לגבי אברהם (כה, ז). (יב) וַיְחִי
קִינָן... כמה מהשמות מכאן והלאה מקבילים לאלו שהופיעו בס"י (ד, יח): קִינָן = קִין,
מהללאל = מחויאל וכן הלאה. ככל הנראה מדובר ברשימות חלופיות, כל מקור
ורשימתו-הוא, כאשר ס"כ משמיט את קִין (והבל) ומתחיל משֵׁת. (יח) שְׁתִּים וְשִׁשִּׁים שָׁנָה
וּמֵאֹת שָׁנָה נראה לגרוס "שְׁתִּים וְשִׁשִּׁים שָׁנָה" בלבד, כמתבקש מההשוואה לשנות
הקודמים לו. (כב) וַיִּתְּהֶלֶךְ חֲנוּךְ אֶת הָאֱלֹהִים נראה כי מילים אלו הועתקו בטעות מפסוק
כד, במיוחד לפי הגרסה המוסיפה כאן "וַיְחִי חֲנוּךְ". 'את' משמעה כאן עם, כלומר, אלהים

היה עמו באשר הלך. (כד) לָקַח אֹתוֹ אֱלֹהִים הוֹצִיא אוֹתוֹ מִמִּקְוָמוֹ וְהַעֲבִירוֹ לִמְקוֹם אֲחֵר שֶׁלֹּא פוֹרֵט כֹּאן; כֹּךְ לִפִּי בִיטוּיִים דּוּמִים בִּיחֹס לִלְקִיחַת אֲבֵרָהֶם מִבֵּית אֲבִיו (כד, ז), לְקִיחַת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם (שְׁמוֹת ו, ז; דְּבָרִים ד, לד) וְלִקִּיחַת נְבוֹכַדְנֶצַּר מֵאַרְצוֹ (יִרְמְיָהוּ מֵג, י). (כח) וַיּוֹלֶד בֶּן בְּמִקּוֹר הָיָה כְּנֵרָאָה "וַיּוֹלֶד אֶת נָח" (כְּשֶׁאֵר הַפֶּרֶק), אֲלֵא שֶׁהַנוֹסֵחַ עוֹדֵכֵן כְּדִי לְהַכְלִיל אֶת הַפְּסוֹק הַבֹּא, מִס"י. (כט) וַיִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ... תוֹסֶפֶת אוֹפִיִּינִית לִס"י (ד, א; יז; כה וְעוֹד). יִנְחָמֵנוּ לִפִּי תִרְגוּם הַשְּׁבָעִים "יִנְחָנוּ", מִלִּשׁוֹן מְנוּחָה. וַיִּמְעָצְבוּ... הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אֶרְרָה יִהְיֶה כֹךְ לִפִּי ס"י לְעִיל ב, יז. (לא) שְׁבַע וְשִׁבְעִים שָׁנָה וְשִׁבְעַת מֵאוֹת שָׁנָה כֻּלָּל הַנִּרְאָה מִסְפֵּר סְמָלִי, הַמְכוּוֹן לְדַבְרֵי לִמָּךְ מִס"י (ד, כד): "שְׁבַעֲתִים... שְׁבָעִים וְשִׁבְעָה".

פֶּרֶק ו (א-ח)

פֶּרֶשִׁיָה 6 (ו, א-ח) – בְּנֵי הָאֱלֹהִים וְרַעַת הָאָדָם

(א) וַיְהִי כִּי הִחַל הָאָדָם לָרֹב עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה וּבָנֹת יָלְדוּ לָהֶם. (ב) וַיֵּרְאוּ בְנֵי הָאֱלֹהִים אֶת בָּנוֹת הָאָדָם כִּי טֹבֹת הָנָה וַיִּקְחוּ לָהֶם נָשִׁים מִכָּל אֲשֶׁר בָּחָרוּ. *

כֹּאן צ"ל פְּסוֹק ד (?)

(ג) וַיֹּאמֶר יְהוָה לֹא יִדּוֹן * רוּחִי בָּאָדָם לְעֹלָם בְּשֹׁגֵם הוּא בָּשָׂר וְהָיוּ יָמָיו יָדוּר (כְּמָה) מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה.

(ד) הַנִּפְלִים הָיוּ בְּאֶרֶץ בְּיָמֵי הָהֵם וְגַם אַחֲרֵי כֵן אֲשֶׁר יָבֹאוּ בְנֵי הָאֱלֹהִים אֶל בָּנוֹת הָאָדָם וַיָּלְדוּ לָהֶם הָמָּה הַגִּבּוֹרִים אֲשֶׁר מְעוֹלָם אֲנָשֵׁי הָשָׁם. (ה) וַיֵּרָא יְהוָה כִּי רַבָּה רַעַת הָאָדָם בְּאֶרֶץ וְכָל יֹצֵר מַחְשָׁבַת לִבּוֹ רַק רַע כָּל הַיּוֹם. (ו) וַיִּנְחָם יְהוָה כִּי עָשָׂה אֶת הָאָדָם בְּאֶרֶץ וַיִּתְּעַצֵּב אֵל לִבּוֹ. (ז) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶמְחָה אֶת הָאָדָם אֲשֶׁר בָּרָאתִי מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה מֵאָדָם עַד בְּהֵמָה עַד רֶמֶשׂ וְעַד עוֹף הַשָּׁמַיִם כִּי נִחְמָתִי כִּי עָשִׂיתָם. (ח) וְנָח מָצָא חֵן בְּעֵינֵי יְהוָה.

בִּיאור פֶּרֶשִׁיָה 6 (ו, א-ח) – בְּנֵי הָאֱלֹהִים וְרַעַת הָאָדָם

פֶּרֶשִׁיָה זוֹ מַעֲטוֹ שֶׁל ס"י מְכִילָה שְׁתֵּי גִרְסָאוֹת שׁוֹנוֹת לְסִיפּוֹר מִיִּתְּלוּגִי עַל בְּנֵי אֱלֹהִים וּבְנֵי אָדָם – הַצֵּד הַשׁוֹוֶה שְׁבָהֶם הוּא שְׁבַשְׁנִיהֶם נִעְנְשׁוּ בְּנֵי הָאָדָם דּוּקָא: לִפִּי הַגִּרְסָה הָרִאשׁוֹנָה (א-ד) נִעְנְשׁוּ בְּנֵי הָאָדָם בְּקִיצוֹר תּוֹחֶלֶת הַחַיִּים כְּמִשְׁתַּמֵּעַ מִהַפְּרָשִׁיּוֹת הַבְּאוֹת, וּלִפִּי הַשְּׁנִיָּה (ה-ז) הֵם נִעְנְשׁוּ בְּמִבּוֹל הַמִּתּוֹאֵר בְּפֶרֶשִׁיָה הַבֹּאָה.

יש לציין כי באפוסים יווניים קדומים מופיע קשר דומה בין: (1) הופעתם של 'אלים-למחצה' גיבורים שנולדו מזיווג של אלים ואנשים. (2) ריבוי המין האנושי שהוביל לעומס על הארץ. (3) קנאת האל הראשי באלים-למחצה וכעסו על הרס הארץ בשל ריבוי בני האדם, שהובילה אותו לתכנן את השמדת האנושות במלחמה, במהלכה יטבעו הגיבורים במים.

(ב) **בְּנֵי הָאֱלֹהִים** כאלו שנולדו מזיווג של 'אלהים' עם 'אדם', כדברי הנחש (ג, ה): "וְהָיִיתֶם כְּאֱלֹהִים". זהו אחד השקיעים של תפיסה מיתולוגית קדומה שרווחה באיזור והדים ממנה נשתמרו במקרא (תהלים כט, א; איוב א, ו; ועוד), אולי כיוון שניתנה להם פרשנות מטאפורית כמו "בְּנֵי הַנְּבִיאִים" (מל"א כ, לה ועוד). (ג) **לֹא יָדוֹן** לפי הגרסה "לא יָדוֹר" הכוונה ברורה יותר: ה' לא ישכן את רוחו בקרב האדם, כלומר – לא יהיו עוד זיווגים כאלה, כיוון שהאדם הוא גם בשר ולא רק רוח כמו האלהים. **מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה** בלבד, בניגוד למאות השנים שחיו הדורות הקודמים (פרק ה). מספר זה נחשב למיוחד בין השאר כי הוא מהווה סכום של $1 + 49 + 70$, ולפי ס"ד (לד, ז) זה היה גם גילו של משה במותו, אולי מכיוון שהוא היה האדם הקרוב ביותר לאלהים (וראו יד, יד; כג, א; נ, כב).

(ד) נראה שמקומו של פסוק ד צריך להיות לאחר פסוק ב. **הַנְּפִלִים** בסוף הפסוק הם נקראים גם 'גיבורים', ולפי ההערה בספר במדבר (יג, לג) הם-הם הענקים, בהתאם לאגדות הקדומות על גודלם של אלו שנולדו מזיווג של אל ואדם. ייתכן כי במקור הם נקראו "נְפִלִים" = נבדלים, אך הניקוד שונה לגנאי, מלשון נפילה, בדומה לתיאורו של יחזקאל את השאול אליה נפלו הגיבורים (לב, יח-לב, וראו בייחוד בפסוק כז: "גִּבּוֹרִים נְפִלִים"). **וְגַם אַחֲרֵי כֵן** הערת העורך, כדי להתאים לאיזכורים מאוחרים יותר של ענקים במקרא. (ה) **יֵצֵר** הדבר שנוצר מ- (ישעיהו כט, טז; תהלים קג, יד). במקרה הזה – תוצאת מחשבות ליבו. **רַק רַע כָּל הַיּוֹם** הכתוב אינו מסביר מה היה אותו 'רע'. לפי המיתוסים היווניים עצם ריבוי של האדם הוא הדבר הרע, אלא שס"י ביקש להוסיף לכך נימוק מוסרי בהתאם לתפיסה המקראית שאין עונש ללא חטא. מהסמיכות לסיפור על בני האלהים, וכן מהשימוש במונח "טוב ורע" בפרשיית גן עדן (ב, ט), נראה שהכוונה לחטא בתחום המיני. (ו) **מֵאָדָם עַד בְּהֵמָה**... אמנם לפי ס"י רק האדם חטא, אך תוצאת המבול בפועל היתה מחייתו של "כָּל הַיָּקוּם אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה מֵאָדָם עַד בְּהֵמָה עַד רֶמֶשׂ וְעַד עוֹף הַשָּׁמַיִם" (ז, כג) ולכן הובהר כבר כאן כי כך תוכנן מראש. לפי ס"כ (להלן יב) נאמר מראש כי "הַשְׁחִית כָּל בָּשָׂר אֶת דְּרָכּוֹ" והעונש היה בהתאם.